

BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARNI MEHNAT INTIZOMIGA O'RGATISH JARAYONI TADQIQOT PREDMETI SIFATIDA

¹Safarova Nigora Oxunjonovna
Filologiya fanlari nomzodi, professor,

²Ibragimova Zaxro Alisherovna
BuxDUPI magistri.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7519307>

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini mehnatga tayyorlashning shakl va usullari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: maqol, xalq maqollari, o'quvchi, mehnat, mehnasevarlik, tarbiya.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida o'qitiladigan mehnat ta'limi fanining maqsadi-o'quvchilarni aqliy va jismoniy mehnat turlari, kasblar bilan dastlabki tanishtirish, kasb tanlashga tayyorlash, mehnatni qadrlash, mehnatga qiziqish hamda mehnatsevarlikni shakllantirish orqali ularning kasbgacha tayyorgarligini 5-sinf uchun uzviy bog'lanish zaminini tayyorlashdan iborat. Bular ta'limiy-tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlar hisoblanadi. Ularda davlat ta'lim standartlariga asoslangan yo'nalishlar mavjud bo'lib, quyidagicha ifodalanadi.

(Bular ta'limiy-tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlar hisoblanadi)

Ta'limning maqsadi - o'quvchilarning barkamol shaxs bo'lib shakllanishlari uchun ularga mehnat jarayonlari, kasblar asoslarini (texnologiyasini) o'rgatish, ularni kasb tanlash bilan uyg'unlashtirish orqali ularning kasbgacha tayyorgarligiga zamin tayyorlashdan iborat.

Tarbiyaviy maqsad -o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini egallashlari jarayonida mehnat va kasbga munosabatlarini yuqori axloqiy sifatlarini, mehnatsevarlik, insonparvarlik va tadbirkorlikni shakllantirishdan iborat.

Rivojlantiruvchi maqsad mehnat va ta'lim mashg'ulotlari jarayonida o'quvchilarga aqliy, jismoniy, axloqiy, badiiy-estetik tarbiya va ta'lim berish orqali ularning barkamol shaxslar bo'lib yetishishlariga yordam berishdan iborat.

Nazorat maqsadi-o'quvchilarning dasturda belgilangan bilim ko'nikmalarini Davlat ta'lim standartlariga binoan o'zlashtirish holatini dastlabki oraliq va yakuniy nazorat qilishdan iborat.

Quyi sinflarda o'quvchilarning amaliy faoliyatlariga asosiy e'tibor beriladi bunga o'quv vaqtining 80-85% ajratiladi. Shunga qaramay dastur o'quvchilar ishlov beriladigan materialning xossalari va ularni tayyorlanish usullari

ishlatiladigan asboblardan ulardan foydalanish qoidalari o'z mehnati faoliyatlarini rejalashtirish mehnat madaniyati va albatta xavfsizlik texnikasi qoidalari haqida tegishli ma'lumotlar olishlarini taqazo etadi.

Mehnat topshiriqlarini bajarishda o'quvchi ko'rsatma qo'llanmalar uyinchoqlar modellar tabiiy materiallardan buyumlar yasaydilar

1-4-sinfda barcha fanlarni o'qitish, o'quvchilarni mehnat qilish va kasb tanlashi bilan uzviy bog'lab tayyorlashdan iborat.

1-4-sinfda mehnat ta'limi fani mazmuni shartli ravishda umumiy mehnat ta'limi tayyorgarligi uning mazmuniga mavjud bo'lgan kasblar atroficha ma'lumotlari bilan tanishilgan hamda shu yoshga maxsus tayyorgarlik qismlaridan iborat. Bu qismlar har bir dars va mashg'ulotlarning tarkibiga singib ketgan bo'lib, ularni o'qituvchi va uslubchilar tomonidan ilmiy uslubiy nuqtai nazaridan hisobga olgan holda, tahmin qilib berish, mehnat ta'limi mashg'ulotlarining aniq maqsadga yo'naltirilgan bo'lishini ta'minlash uchun zarur mehnat ta'limi darslarini 1-4-sinfda umumiy va badiiy mehnat kursi xalq amaliy bezak san'atlari sohasidagi ayrim kasblar asoslari bilan tanishtirishni nazarda tutadi. Bu kurs bo'yicha mashg'ulotlar mazmuni bajarilayotgan mehnat jarayonining ajralmas qismi bo'lgan amaliy eskizlar, jadvallar, rasmlar, naqshlar ishlash va ayrim dizaynerlik qoidalarini o'rgatishdan iborat. Shu nuqtai nazarga asoslangan holda 1-4-sinf mehnat ta'limi o'quv fani tarkibiga quyidagi kurslari kiradi:

1. Umumiy va badiiy mehnat;
2. Amaliy ishlar tayyorlash tartibi texnologik asoslari.

Ushbu yo'nalishning har biri yuzasidan quyidagi mavzular bo'yicha o'zaro uyg'unlashtirilgan nazariy bilimlar beriladi va amaliy ish ko'nikmalari shakllantiriladi.

1. Materialshunoslik asoslari.
2. Asbob-uskunalar haqida ma'lumot va ularni ishlatish usullari.
3. Milliy xunarmandchilik kasblari bo'yicha umumiy ma'lumotlar va o'zaro turdosh kasblar bo'yicha dastlabki tayyorgarlik hamda ularni 5-sinfda o'zaro uyg'unlashtirilgan holda integratsiyalashtirib o'qitish jarayonida amalga oshirib boriladi. 1-4-sinfda ta'lim oluvchilarning ijtimoiy dunyoqarashlarini kengaytirgan holda olib boriladi. Ular kasb-hunarni ongli ravishda tanlashga yo'naltiriladilar.

Bunda o'quvchilarning tanlagan kasblariga nisbatan qiziqishlari shu kasblar ularning mayillariga muvofiq va qobiliyatlari turlariga mos bo'lishini, kasb tanlashning ongli va mustaqil ravishda amalga oshirilishini, o'quvchilar shaxsiy intilishlari va imkoniyatlarini jamiyat ehtiyojlari bilan mos kelishini ta'minlash

lozim. Bu vazifa tabiiyki 1-4-sinfga kelganda hal qilinadi deb tushunilmasligi lozim. Aslida kasbga yo'naltirilishlari o'quvchilar bilan 1-sinfdan boshlab barcha fanlar mavzular o'zviy bog'liqligi asosida ularga kasblar turlari bilan tanishtirish hamda tabiat, odam-texnika, odam-odam, odam-bilim tizim, odam badiiy obraz tiplarining qaysi biriga mos ekanligini aniqlash hamda shu yo'nalishida rivojlantirib borib jarayonning natijasi hisoblanadi.

1-4-sinfda o'quvchilarni kasbga yo'naltirish ishlari maxalliy ixtiyojlar va imkoniyatlardan kelib chiqqan holda, shuningdek istiqbollari belgilovchi chambarchas iboralar tavsiyalari asosida hamda maxalliy kasb-xunar kollejlari va akademik litseylarning yo'nalishlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi. 1-4-sinf mehnat ta'limi darslarida o'quvchida kasb turlariga oid bilim, ko'nikma va malakalarni maktab joylashgan xududdagi imkoniyat va ehtiyojlarni hisobga olgan holda tanlanadigan kasb, asosida shakllantiriladi. Hozirgi sharoitni hisobga olgan holda ko'proq maktablarda mehnat ta'limi mashg'ulotlarining mazmuni asosida milliy hunarmandchilik kasblari yo'nalishida olib boriladi. Yirik sanoat ishlab chiqarish rivojlangan xududlardagi maktablarda mehnat ta'limi darslarida o'quvchilarni shu sanoat sohasiga oid zamonaviy kasblarga yo'naltirish imkoniyatlari yaratilishi lozim.

Tashkiliy vazifalar. Mehnat ta'limi bo'yicha nazariy va amaliy mashg'ulotlar uchun o'quv xonasi hamda unda maxsus ish joyi tashkil qilish va ularda xavfsiz va qulay mehnat sharoitlarini tashkil qilish. O'quvchilarni mashg'ulotlar uchun zarur materiallar hom ashyosi, asboblari bilan ta'minlash masalalar mexanizmlari bilan ishlashlarni tashkil qilish.

Ta'lim metodlarini tanlash avvalo o'quv materialining va o'quv vazifalari xarakteriga bog'liq. Ilmiy texnik tafakkurning borgan sari o'suvi va yoshlarning fan texnikaning jo'shqin rivojlanishida faol ishtirok etishlari faqat ta'lim mazmunini emas, balki o'qitish jarayonining usuli va tashkil etilishini, o'qishga qiziqishni, ijodiy qobiliyatni, egallagan bilimlarni amalda qo'llay bilishni rivojlanish maqsadlarida yanada takomillashtirishni ham talab qiladi.

O'qitish metodlari – bu o'qituvchi rahbarligida o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarni egallashlariga erishiladi.

O'qituvchi o'z amaliyotida o'qitishning xilma-xil usullaridan foydalanishi mumkin. Bitta darsning o'zida turli usullardan qo'llashi mumkin.

Ta'lim metodlari quyidagi asosiy talablarga mos kelishi kerak.

1. Mazmunning to'g'riligi. O'qituvchilarga aytiladigan faktlar o'quv programmasining mazmuniga mos kelishi va ilmiy asoslangan bo'lishi kerak. Ko'p miqdordagi faktlarga qiziqib ketmaslik lozim.

2. Aniqlik va isbotlilik. Mehnat ta'limining mazmuni odatda o'quvchilar tanishadigan nazorat qoidalarini va mehnat usullarini bajarish qoidalarini qisqa, ammo aniq va ishonchli asoslash emotsionalligi.

3. Bayonning emotsionalligi. Agar o'qituvchi o'zi bayon qilayotgan materialga loqayd munosabatda bo'lsa, bu hol o'quvchilarga ham o'tadi va aksincha, o'qituvchi materialni ta'sirchan yo'sinda bayon qilsalar faktlarni to'g'ri tanlash bunga yordam beradi, u holda o'quvchilar yangi ma'lumotlarni yaxshi idrok qiladilar va xotiralarida yaxshi saqlab qoladilar.

O'qituvchi mehnat darslarini rejalashtirishda ham o'z xususiyatlariga ko'ra boshqa sinflardagi kabi bo'ladi. O'qituvchi avval qog'oz mato bilan ishlash darslarini, o'tib bo'lib, keyin har-xil materiallar bilan ishlanadigan darslarni, shuningdek, dastlab texnik mehnat bo'limiga, keyin esa qishloq xo'jalik mehnati bo'limiga oid darslarni o'tmaydi.

O'qituvchi har chorak davomida mavsumiy sharoitlarni va bolalar kollektivining o'quv, ijtimoiy va madaniy hayoti ehtiyojlarini hisobga olib, har-xil materiallardan buyumlar yasash, texnik modellashtirish, texnika va qishloq xo'jalik mehnati darslarini almashtirib o'tadi. Yasalgan buyumlar soni emas, ularning yasash jarayonida, o'simliklarni parvarishlash va tajriba ishlarida o'quvchilar egallagan bilim va malakalar muhimdir. Shuning uchun o'qituvchi sinf jurnalida avval darsda bolalarga berilgan bilim va malakalarning qisqacha mazmunini, keyin yasaladigan buyum yoki bajariladigan amaliy ishni ko'rsatish lozim.

O'qituvchi u yoki bu chorakda utiladigan mehnat darsida ishlanadigan, har qaysi sinf dasturida tavsiya etilgan buyumlarni turmushdagi ahamiyatiga qarab tanlashi foydalidir. Buning uchun bolalar kollektivining va ayrim bolalarning hayotiy ehtiyojlarini qondirgan buyum yoki buyumlar gruppasini tanlash ma'qul.

Bolalar bog'chasini otalikka olishni yo'lga qo'yishda har-xil yoshdagi bolalar o'rtasida do'stlikni mustaxkamlash, kattalarni kichik yoshdagilar haqida g'amxo'rlik qilishgina emas, balki mehnat ta'limi darslarida olingan bilimlarni kichikintoylar uchun turli xil sovgalar tayyorlash jarayonida mustaxkamlash imkoniyatidan foydalanish ko'zda tutiladi.

O'qituvchi har bir darsni shunday taqsimlashi kerakki, natijasi samarali chiqishi kerak.

1. Kirish qismi.

2. O'qituvchining og'zaki yo'l-yo'riq ko'rsatishi.

3. O'quvchilarning topshiriqni mustaqil bajarilishlari.

4. Ishni tekshirib va uzil-kesil baho qo'yib hisobga olish.

5. Uyga berilgan topshiriqni tushuntirish.

6. Sinfni yig'ishtirib tozalash.

1-bosqich kirish qismi; bu qism mavzusiga o'quv yiliga qarab, ya'ni o'quvchilarning bilim darajasiga qarab katta yoki kichik hajmda bo'lishi mumkin. Bu qismda odatda darsning vazifasi, ishning hajmini bajarish muddati bayon qilinadi.

2-bosqich o'qituvchining og'zaki tushuntirishi. Bu bosqich birinchi bosqich bilan uzviy ravishda bog'liqdir. O'quvchilar vazifani, materiallar, asboblarni qo'llaniladigan usullarni xususiyatlarini anglab yetishlari lozim.

O'quvchilarga savol berish orqali ularning og'zaki tushuntirilgan yo'l-yo'riqni tushunganliklariga qanoat hosil qilgandan keyingina, o'qituvchi ularga mustaqil ravishda bajarishga kirishish uchun ruhsat beradi.

3-bosqich darsning asosiy qismi bo'lib, bu bosqichda o'quvchilar berilgan ishni mustaqil bajaradilar. O'quvchilarning ishlari dars tugashiga 8-10 daqiqa qolganda tekshirila boshlanadi. Tekshirish vaqtida ijroning to'la tez va puxta bajarilganligi aniqlanadi.

4-bosqich-ishni tekshirib va uzil-kesil baho qo'yib, hisobga olish. O'qituvchi har bir o'quvchining ishiga qisqacha tavsiya beradi va bu ishga qo'yilgan bahoni jurnalga qayd etib qo'yadi.

O'quvchilar etiketkalar qilib, yasalgan buyumlar ustiga yopishtirib qo'yadilar.

5-bosqich uyga berilgan vazifani tushuntirish. Bu bosqich 4 bosqich bilan bog'liqdir. O'qituvchi har bir o'quvchining ishiga baho berish bilan birga ishdagi kamchiliklarini ham ko'rsatadi va uyga berilgan vazifani tushuntirish jarayoniga bunday kamchiliklarni tugatish uchun qo'shimcha yo'l-yo'riqlar ko'rsatadi.

Bundan tashqari (agar kelgusi dars uchun zarur bo'lsa) bolalarga, ya'ni ularga tanish bo'lgan usul qo'llanib yangi buyum yasab kelishni topshiradi hamda topshiriqni bajarish uchun batafsil yo'l-yo'riqlar ko'rsatadi.

1-bosqich sinfni yig'itirib tozalash. Bunda o'qituvchi bolalarni ishdan keyin sinfni o'zlarining ish joylarini hamma vaqt yig'ishtirib yurishga o'rgatish kerak, shu bilan birga ularga mehnat madaniyati ko'nikmalari hosil qilinadi.

Materiallardan chiqqan chiqindilar har qaysi parta ustiga qo'yilgan maxsus quticha ichiga solinadi.

Demak, mehnat darsini rejalashtirish va o'tkazish bo'yicha quyidagilarga e'tibor berish kerak. Mehnat darsini rejalashtirish, o'qituvchining mehnat darsiga tayyorligi, mehnat darsining usullari va mehnat darsining turlari hamda dars konspektlariga katta e'tibor qaratilishi kerak.

Yuqoridagilarga har bir o'quvchi amal qilsa, mehnat darsi yuqori darajada bo'ladi. Boshlang'ich sinf mehnat rejalashtirish ham o'z xususiyatlariga ko'ra avvalgi sinflardagi rejalashtirishga o'xshaydi.